

УДК 373.5.016:5 – 057.874

Лисицький В.М.*

МЕТОД ПРОЕКТІВ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ

У статті розглядається використання навчально-пізнавальних прийомів, які в результаті самостійних дій учнів дають змогу вирішити проблему розвитку пізнавальних здібностей. Результат можна побачити, осмислити, застосувати в реальній практичній діяльності. Щоб домогтися такого результату, необхідно навчити дітей самостійно мислити, знаходити і вирішувати проблеми, використовуючи для цього знання з різних галузей, прогнозувати результати і можливі наслідки різних варіантів розв'язання проблеми, установлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Ключові слова: метод проектів, проектні технології, пізнавальні здібності, пізнавальна активність.

Соціально-економічні зміни в Україні зумовили значну перебудову системи освіти. Освітньо-педагогічні перетворення в національному масштабі, за висловлюванням В. Кременя, відбуваються «у контексті загальноцивілізаційних трансформацій, зумовлених як широким розповсюдженням нових освітніх технологій, так і суттєвим розширенням можливостей і потреб в індивідуальному, особистісному розвитку людини» [5, с. 10]. Тому в основу підвищення ефективності навчально-виховного процесу на сучасному етапі науковці пропонують ставити проектні технології.

Проблема реалізації методу проектів в освітньому процесі не є принципово новою. Цей феномен перебував у центрі уваги дослідників різних періодів. У методологічних розробках засновників методу проектів (Дж. Дьюї, В. Х. Кілпатрик, Е. Коллінгс), у працях українських і зарубіжних дослідників (Г. Ващенко, І. Єрмаков, Є. Кагаров, В. Коваленко, Л. Левін, Ю. Олькерс, Є. Перовський, О. Пометун, О. Сухомлинська, І. Челюсткін, Є. Янжул) розглядається метод проектів як спосіб організації навчання.

Технологію реалізації методу проектів у шкільній освіті як форми інноваційної діяльності відображено в наукових працях В. Беспалька, В. Бондаря, Л. Ващенко, Ю. Громіка, Л. Даниленко, О. Коберника, Н. Масюкової, Б. Пальчевського, Г. Щедровицького, С. Ящука та ін. Разом із тим ще існує низка проблем, які вимагають свого вирішення.

Мета статті – показати можливості використання навчально-пізнавальних прийомів, які в результаті самостійних дій учнів дають змогу вирішити проблему розвитку пізнавальних здібностей.

Особливе місце серед проектних технологій, як зазначає О. Пехота, посідають навчальні проекти як засіб максимального наближення особистості до реального життя та залучення її до розв'язання конкретних завдань у просторі міжособистісного та ділового спілкування і співпраці [10]. Тому необхідно навчити учнів працювати з навчальними проектами та вміти розв'язувати їх у своїй навчальній діяльності.

Застосування в навчальному процесі методу проектів, який використовується поряд із систематичним предметним навчанням, дозволяє йому стати інтегрованим компонентом структурованої системи освіти. Він надає можливість формувати особистісні якості, які розвиваються лише в активній діяльності та не можуть бути засвоєні вербально.

Аналіз досліджень з питань класифікації проектів (Є. Полат, О. Доненко та ін.) дає можливість виокремити такі види проектів:

1) за характером домінуючої в проекті діяльності – пошуковий, дослідницький, інформаційний, творчий, ігровий, конструкційний, практико-орієнтований, орієнтований;

* © Лисицький В.М.*

2) за мірою реалізації міжпредметних зв'язків – предметний проект у межах однієї галузі знань, міжпредметний проект на межі різних предметів;

3) за характером координації проекту – безпосередній (жорсткий чи гнучкий), опосередкований, прихований (прихований чи неявний);

4) за характером контактів – серед учасників одного класу, школи, міста, регіону, держави, різних держав світу;

5) за складом учасників проекту – індивідуальний, колективний, парний, груповий, масовий;

6) за характером партнерських взаємин між учасниками проектної діяльності: кооперативний, змагальний, конкурсний;

7) за тривалістю виконання проекту – довготривалий, середньої тривалості (від тижня до місяця), короткостроковий [3; 9].

У шкільному навчанні вибір тематики проектів може бути різний. В одних випадках визначається тематика на підґрунті врахування навчальної ситуації з конкретного предмета, в інших, особливо у проектах для позаурочної діяльності, тематика пропонується самими учнями і відповідає цілком їх власним інтересам (не тільки пізнавальним, а й творчим, прикладним). Тому слід прагнути до того, щоб теми проектів відображали необхідність вирішення конкретних практичних проблем, які актуальні для повсякденного життя, і разом з тим вимагали б від школярів знань з різних предметів, творчого мислення, дослідницьких навичок.

Метод проектів як метод планування доцільної (цілеспрямованої) діяльності у зв'язку з вирішенням навчальних завдань у реальних життєвих обставинах почав складатися наприкінці XIX ст. у США як «метод проблем». Він уперше з'явився в 1908-1910 рр. у звітах масачусетських шкільних органів і був запозичений з агрономічної літератури (включав ідею побудови навчання на активній основі, через доцільну діяльність учнів у співвідношенні з їх особистим інтересом). Слід зауважити, що в основі методу проектів були положені концепції навчання шляхом «дії» та «вільного виховання», які розвивалися у педагогічних поглядах та експериментальній роботі Джона Дьюї в межах гуманістичного напрямку у філософії та освіті. Його основою стала спроба допомогти учням розвинути свої здібності завдяки співпраці над певною проблемою за умови колективного пошуку й створення колективного проекту. При цьому надзвичайно важливо було зацікавити школярів у здобутті знань та продемонструвати, де і яким чином вони можуть їм знадобитись у житті. Учні набували досвіду й знань у процесі планування й реалізації практичних завдань, які протягом навчання поступово ускладнювалися.

Одному з послідовників Дж. Дьюї – професору В. Кіпатрику – вдалося вдосконалити систему роботи над проектами та теоретично обґрунтувати метод, виходячи з принципу «виховання є життя, а не підготовка до життя»; запропонувати першу класифікацію проектів (споживчі, проекти розв'язання проблем, проекти-вправи). Під проектом він розумів цільовий акт діяльності, в основі якого лежить інтерес школяра.

Подальшого розвитку ідея проектного навчання набула в роботах Є. Коллінгса. Він поглибив теоретичне обґрунтування методу проектів, запропонувавши використовувати як зміст шкільної діяльності досвід учнів, розуміючи під досвідом цікаві й плідні сторони їх життя. На цій основі ним було створено власну класифікацію проектів (ігрові, екскурсійні, трудові) [8].

На початку становлення радянської системи навчання в загальноосвітніх закладах широко використовувався метод проектів, але з 1933 р. він був незаслужено заборонений для використання в освітніх закладах. Пізніше наприкінці XX століття проблема проектної діяльності як педагогічного явища стала предметом широкого кола досліджень вітчизняних і зарубіжних учених (О. Анісімов, В. Беспалько, І. Бухтіярова,

Ю. Громико, Г. Льїн, Н. Матяш, О. Прикот, В. Симоненко, В. Слободчиков, С. Ящук, Л. Гур'є та інших).

В умовах сучасного становлення школи відбувається повернення до проектної технології. Її часто використовують як засіб розвитку пізнавальної активності учнів. На жаль, у практиці сучасної освіти використовуються лише окремі елементи проектної технології. Певною мірою це зумовлено її особливістю, адже навчальне проектування орієнтоване перш за все на самостійну діяльність дітей (індивідуальну, парну або групову), яку школярі виконують упродовж визначеного відрізка часу [2].

В основі методу проектів, як зауважує Є. Полат, лежить розвиток пізнавальних, творчих навичок учнів, умінь самостійно конструювати свої знання й орієнтуватися в інформаційному просторі, критично мислити [9].

У свою чергу Т. Куценко наголошує, що метод проектів передбачає самостійну, творчу роботу школярів, яку виконують під керівництвом учителя. Важливо, щоб проекти були реальними і доступними для їх реалізації дітьми. Практичне втілення проектів включає обов'язкове складання обґрунтованого плану дій кожного з учнів на основі виявлених можливих рішень проблеми й обговорення найбільш оптимального шляху її реалізації. Завдання вчителя при цьому – домогтися більшої самостійності школярів на всіх етапах виконання проекту – від ідеї до її втілення [7].

Як справедливо вважає О. Захарченко, «Хто прагне дійсно чогось навчити, так чи інакше приходиться до методу проектів. Саме він дає можливість дитині проявити свої знання та вміння, відчути власну значущість і повірити у необхідність вчитися. Цей метод завжди результативний, якщо ним добре оволодіє вчитель» [4, с. 15].

Звідси можна зробити висновок, що метод проектів дає можливість розвивати пізнавальні інтереси школярів, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, критично мислити. Проектні технології учнями виконуються протягом визначеного відрізка часу і передбачають вирішення якоїсь проблеми. А вирішення проблеми вимагає, з одного боку, використання сукупності різноманітних методів і засобів навчання, а з іншого – необхідності інтегрування знань і умінь з різних сфер науки, техніки, культури тощо. Успіх застосування методу проектів залежить від того, наскільки учні активно зможуть самостійно чи спільними зусиллями вирішувати проблему, застосовувати необхідні знання (часом з різних галузей), одержувати реальний і відчутний результат.

Слід зазначити, що результати виконаних проектів школярами повинні бути «відчутними»: якщо це теоретична проблема – то конкретне її вирішення, якщо це практична проблема, то результат, готовий до впровадження. Тому метод проектів сприяє створенню соціально значущих ситуацій, що й активізує пізнавальну діяльність дітей. Адже згідно з концепцією Л. Виготського психічний розвиток школяра визначається соціальною ситуацією, тобто її статусом у суспільстві, системою стосунків з дорослими і однолітками. При цьому соціальна ситуація розвитку не створюється ззовні, а створюється в процесі живого спілкування між учнем і середовищем, яке його оточує [1].

Можна стверджувати, що суть педагогічної технології «Метод проектів» полягає у стимулюванні інтересу учнів до визначеної проблеми; оволодінні учнями необхідними знаннями і навичками для її вирішення; організації проектної діяльності щодо вирішення проблеми; практичному застосуванні отриманих результатів.

В. Кремень виділяє основні вимоги до використання методу проектів: формулювання значущої в дослідницькому і творчому аспекті проблеми (завдання), яка вимагає для свого вирішення інтегрованого знання, дослідницького пошуку; практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів; самостійна (індивідуальна, парна, групово) діяльність учнів; структурування змістовної частини проекту (з визначеними результатами окремих етапів); використання дослідницьких

методів, що передбачає певну послідовність дій: обговорення методів дослідження та способів оформлення кінцевих результатів, збір, систематизація й аналіз отриманих даних, підведення підсумків та формування отриманих результатів, їхня презентація, висновки, висунування нових проблем дослідження [11].

У ході роботи над проектом, як відзначає дослідник С. Ксьондз, школярі набувають в першу чергу досвіду індивідуальної самостійної діяльності. Він зазначає, що метод проектів стимулює учнів до розв'язання проблем за допомогою наявних знань та умінь; розвиває критичне мислення; формує вміння знаходити та відбирати потрібну для роботи інформацію [6].

Таким чином в основу методу проектів покладено ідею, яка відображає сутність поняття «проект», його прагматичну спрямованість на результат, який отримано при вирішенні тієї чи іншої практично чи теоретично значущої проблеми. Головним є те, що цей результат можна побачити, осмислити, застосувати в реальній практичній діяльності. Щоб домогтися такого результату, необхідно навчити дітей самостійно мислити, знаходити і вирішувати проблеми, використовуючи для цього знання з різних галузей, прогнозувати результати і можливі наслідки різних варіантів розв'язання проблеми, установлювати причинно-наслідкові зв'язки. Адже вирішення проблеми при цьому набуває характеру проектної діяльності.

Отже, педагогічна технологія «Метод проектів» містить у собі сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю суттю. Тому цю технологію можна розглядати таку технологію, що сприяє творчому розвитку дітей, використанню ними певних навчально-пізнавальних прийомів, які в результаті самостійних дій учнів дають змогу вирішити проблему розвитку пізнавальних здібностей. Крім того метод проектів передбачає обов'язкову презентацію результатів, що також активізує пізнавальну діяльність школярів.

Ураховуючи те, що теоретичні і практичні сучасні вимоги до підготовки дітей потребують врахування таких принципів, які визначають сутність і перспективність проектно-технологічної освіти, тому визначальне місце в забезпеченні високого рівня технологічної освіти, крім загальнодидактичних (науковості, наочності, зв'язку навчання з практикою, послідовності і наступності, врахування вікових особливостей, міцності, активності), належить і таким важливим принципам, як природовідповідності, культуровідповідності, творчості, варіативності, інтегративності, диференціації, системності, ергономічності, педагогічного проектування. При цьому слід ураховувати, що використання методу проектів підвищує ефективність навчання та виховання. З його допомогою реалізуються міжпредметні зв'язки, здобуваються знання через взаємодію учнів з педагогом та між собою. Слід зауважити, що метод проектів належить до прогресивних освітніх технологій XXI століття і є важливим засобом розвитку пізнавальних здібностей учнів.

Подальші перспективи наукового дослідження можуть бути пов'язані з висвітленням методики формування пізнавальних потреб учнів з використанням проектних технологій, застосуванням їх під час вивчення різних предметів учнями різних вікових категорій.

Література:

1. Выготский Л. С. Собр. соч. : [в 6 т.] / Л. Выготский. – Т. 4. – М. : Педагогика, 1984. – 432 с.
2. Додусенко Н. О., Нетужилова І. В. Проектна діяльність у початковій школі / Н. О. Додусенко, І. В. Нетужилова– Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 223 с.
3. Доненко О. Створюємо колективний проект / О. Доненко // Завуч. Наша вкладка. – 2003. – Жовтень. – № 29 (179). – С. 5-7.
4. Захарченко О. І. Метод проектів / О. І. Захарченко // Завуч. – 2003. – № 32 (182). – С. 15.
5. Кремень В. Г. Національна освіта як соціокультурне явище / В. Г. Кремень // Учитель. – 1999. – № 11-12. – С. 10-17.

6. Ксьонз С. В. Переваги проектно-технологічної системи навчання / С. В. Ксьонз // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2007. – № 4. – С. 9.
7. Куценко Т. І. Метод проектів у навчальній діяльності школярів. / Т.І. Куценко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2006. – № 4. – С. 25-29.
8. Нишцета В. А. Технологія життєтворчих проектів на уроках української мови та літератури : [навч. посібник] / В. А. Нишцета. – Х. : Основа, 2009. – 153 с.
9. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / [Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров]; под ред. Е. С. Полат. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 272 с.
10. Освітні технології : [навч.-метод. посіб.] / [О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.]; за заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
11. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз : [монографія] / [В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, С. Д. Максименко, Н. Г. Николо, С. О. Сисоєва, Я. В. Цехмістер, О. В. Чалий] ; за ред. В. Г. Кременя. – К. : Наукова думка, 2003. – 853 с.

Лисицкий В.Н.

МЕТОД ПРОЕКТОВ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ

В статье рассматривается использование учебно-познавательных приемов, которые в результате самостоятельных действий учащихся позволяют решить проблему развития познавательных способностей. Главным является то, что решения проблемы можно увидеть, осмыслить, применить в реальной практической деятельности. Чтобы добиться такого результата, нужно научить детей самостоятельно мыслить, находить и решать проблемы, используя для этого знания из различных областей, прогнозировать результаты и возможные последствия разных вариантов решения этой проблемы, устанавливать причинно-следственные связи.

Ключевые слова: метод проектов, проектные технологии, познавательные способности, познавательная активность.

Lisitsky V.N.

PROJECT-BASED METHOD AS MEAN FOR DEVELOPMENT OF STUDENTS' COGNITIVE ABILITIES

The article examines the use of educational and cognitive approaches that in the result of independent actions of students permit to solve the problem of development of cognitive abilities. The main thing is that the solution of the problem can be seen, comprehend, apply in real practical activity. To achieve such result it is necessary to teach children to think independently, to find and solve problems using the knowledge from various branches, to predict the results and the possible consequences of different solutions of this problem, to establish causal and effective ties.

The article includes research, exploration, problem methods, creative in their very essence. Project was explored as a technology which promotes creative development of children, their usage of certain educational and cognitive techniques, resulting in independent activities of students that can solve problem of development of cognitive abilities. In addition, project method requires presentation of results, also activates cognitive activity of students. Learning of design technology encourages creative development of children, their usage of certain educational and cognitive techniques that are a result of independent action of students that can solve problem of development of cognitive abilities. In addition, project method requires presentation of results, also activates cognitive activity of students. Therefore, use of project-based learning is more effective and nurturing. With implemented interdisciplinary communication, knowledge acquired through the interaction of students with teacher and with each other. Project-based learning refers to progressive educational technologies of the XXI century, and is an important mean of developing cognitive abilities of students.

Key words: method of projects, design technology, cognitive abilities, cognitive activity.

Рецензент: Кузьменко В.В.